

استانداری همدان

کمیته امر به معروف ونهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر

الزام ، برآیند ، راهکار

تهیه و تنظیم : مهدی خان بابائی نوا

تابستان ۹۸

مقدمه

بشر از دیرباز، برای حفظ زندگی اجتماعی و جلوگیری از زوال آن به یک سری قوانین و مقرراتی روی آورد تا بدین سبب مانع هرج و مرج در جامعه گردد. جوامع بشری در برابر هنجارشکنی های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در راستای بقای خود باید از مقرراتی بهره ببرند. چرا که مقررات و ضوابط جامعه ی بشری مانع تخلف از ارزش ها و اعتقادات اجتماعی میشود. هرگاه افراد یا گروه هایی بخواهند ارزشهای زندگی اجتماعی را نادیده بگیرند بخشی از قدرت جامعه، تحت عنوان نیروهای امنیتی و انتظامی با جلوگیری آنان از اعتقادات و ارزش های عمومی جامعه دفاع می کنند. این موارد اصول و مبانی نظارت اجتماعی را شامل می شود. ضرورت این نظارت برای حفظ موجودیت اجتماع، قسمتی از تئوری جامعه شناسان است. به همین سبب امر به معروف و نهی از منکر به شکل عام و گسترده، اساسی ترین و کارآمدترین شیوه برای نظارت اجتماعی محسوب می شود.

اصل امر به معروف و نهی از منکر یکی از اصول مترقی و مبین دین اسلام است. روابط افراد جامعه بر اساس معروف خواهی و منکر گریزی و به عبارت بهتر منکر زدایی تبیین می گردد. از این رو جامعه اسلامی، جامعه ی آرمانی است که آزادی در تمامی شئون آن با تعهد و احساس مسئولیت و وظیفه شناسی آحاد مردم چنان در هم آمیخته است که پایه های حکومت اسلامی را بر مبنای حاکمیت الهی با محوریت عزت و حرمت انسانی تحکیم می سازد.

یکی از آسیب های جدی که در غیبت امر به معروف و نهی از منکر، جامعه را تهدید می کند بحران های مختلف اجتماعی است زیرا امر به معروف و نهی از منکر بزرگترین و مهمترین نقش اصلاحی و کنترلی اجتماعی را بازی می کند، یکی از لازمه های وجود امر به معروف نهی از منکر اجتماعی بودن زندگی بشر است. انسان ها دارای زندگی اجتماعی اند و تحت تاثیر اندیشه ها، اخلاق، رفتار دیگران قرار دارند و برای تامین نیازهای خود نیاز مند همکاری دیگران می باشند. هیچ یک از افراد بشر، زندگی جداگانه ندارد. انسان مدنی بالطبع است و همه از رفتار و عقاید یکدیگر تاثیر می پذیرند. انحراف یک فرد نه تنها خود او را ساقط می کند، بلکه بر محیط اجتماعی نیز تاثیر گذاشته و جامعه را به سوی تباهی می برد بنابراین برای حفظ کیان جامعه باید از منکرات جلوگیری شود. لذا عقل و شرع نیز برای حفظ جامعه نظارت فراگیر همه افراد جامعه را لازم دانسته و واجب کرده است.

جاودانگی و همگانی بودن دین اسلام

بی تردید، این از ویژگیهای آیین اسلام است که به جهت جاودانگی و همگانی بودن این دین و ضرورت پاسخگویی به تمامی مشکلات بشریت به حل معضلات اخلاقی و رفتاری جامعه با تکلیف به فریضه امر به معروف و نهی از منکر پرداخته است. به عبارت دیگر مفهوم امر به معروف و نهی از منکر، کاملاً پدیده‌ای الهی میباشد و عمل به آن دوی تمام دردهای فراوان اجتماعی می باشد که تمدن های غربی به دلیل بی بهره‌گی از آن به راه انحراف رفته اند. اما چون این موضوع با فطرت انسانی و نیازهای دنیوی و اخروی انسان سازگاری دارد، بشر به سبب انجام ندادن این فرضیه در رنج و نابسامانی اجتماعی گرفتار میشود. بنابراین به درمان جایگزین و البته نا کار آمد دست می زند که نه تنها نیازها و مشکلات خود را مرتفع نمیسازد بلکه به پیچیده تر شدن مشکلات اجتماعی کمک می کند. در همین راستا، دورکیم با مشاهده مشکلات و نابسامانیهای اجتماعی در جامعه ی غربی وفاق اجتماعی یا همبستگی اجتماعی را توصیه می کند تا از زوال و از هم گسیختگی مبانی و ارزش های جامعه جلوگیری کند. این جامعه شناس غربی با مشاهده ی نابسامانیهای اجتماعی این سؤال در ذهنش خطور کرد که چرا جامعه غربی دچار بی نظمی و آسیب های اجتماعی شد. به بیان دیگر سؤال اساسی وی این بود که چه چیزی سبب می شود که جامعه حفظ شود و دچار اضمحلال و فروپاشی نگردد. وی در این زمینه به این جواب دست یافت که همبستگی اجتماعی باعث می شود که جامعه قوام داشته باشد و دچار بی نظمی نگردد زیرا در این نوع جامعه، افراد دارای اخلاقیات مشترکی هستند که همان وفاق اجتماعی بر سر قواعد اخلاقی و پذیرش آن از سوی اکثریت افراد جامعه است، امری که باعث می شود افراد خاطی از این اخلاقیات مشترک به شدت مجازات شوند. اما در جامعه جدید مشکل این است که هیچگونه نظام اخلاقی قوی و مشترک وجود ندارد چرا که مذهب در زندگی اجتماعی آحاد جامعه رنگ باخته و فردگرایی رو به فزونی گذشته است. به عبارت دیگر وفاق اجتماعی که قبلاً باعث استحکام جامعه بوده به سستی گراییده و به ضعف نظام مشترک اخلاقی منتهی می گردد.

با پدید آمدن چالش فقدان همبستگی اجتماعی در جوامع جدید اندیشمندان غیر مسلمان و عمدتاً غربی اشتباه بزرگی را مرتکب شدند و در جستجوی یک همبستگی اجتماعی متفاوت در جامعه ی جدید هستند که منبع آن ناشی از تفاوت افراد و اعتقاد به اخلاقیات صنفی و حرفه ای غیر مشترک است. به عبارت

دیگر در جامعه جدید تقسیم اجتماعی کار و نیاز متقابل افراد به یکدیگر باعث می شود که نظام اخلاقی مشترک حفظ گردد و جامعه به زعم آنان از یک کنترل اجتماعی برخوردار گردد .

اما در حقیقت ، فقدان فریضه الهی "امر به معروف و نهی از منکر" و منطبق بودن آن با نیازهای اجتماعی بشر ، در کلام برخی از اندیشمندان منصف غربی کاملاً هویدا است . چرا که بالاخره علم در نهایت به نیاز های اساسی و ارتباط دوسویه با ایمان و دستورات ناب الهی منطبق با فطرت پی می برد ، به طوریکه مایکل کوک نویسنده و محقق برجسته آمریکایی بر این امر تاکید دارد وی معتقد است که فریضه ی امر به معروف و نهی از منکر تکلیف هر مسلمان در سرتا سر جهان برای بازداری مردم از زیر پا گذاشتن قانون خداوند روشن می سازد . وی در اثر ارزشمند خود در موضوع امر به معروف و نهی از منکر که نگارش آن به گفته خود او ۱۵ سال طول کشیده و برگزیده چندین جایزه بین المللی کتاب است ، به بررسی این فریضه در قرآن و حدیث و همچنین در نزد متفکران مختلف از اهل سنت و شیعه می پردازد . صفحه نخست این کتاب با ذکر حادثه ای شروع می شود ؛ به این صورت که : در شب پنج شنبه ۲۲ سپتامبر ۱۹۸۸ ، یک زن در ایستگاه قطار محلی در شیکاگو در حضور چندین تن مورد تجاوز قرار گرفت . سیمای برجسته این رویداد این بود که هیچ کس برای یاری وی واکنشی نشان نداد و به فریاد های او که از آنها یاری می خواست ، توجهی نکرد . سپس گزارش روزنامه شیکاگو تریبون و تایمز را منعکس می کند که تماشاگران که شمارشان زیاد بود ، به سادگی ایستاده بودند و گذاشتند چنین اتفاقی بیافتد ، حتی وقتی قطار سر میرسد سوار می شوند و به راه خود می روند .

مایکل کوک در ادامه می نویسد : کسی نمی تواند درست کناری بایستد و فردی را به چشم ببیند حتی اگر آن فرد بیگانه بیگانه باشد که این گونه با او رفتار می شود . باید کسی کاری کند و واکنشی از خود نشان دهد و یا دلیل خاصی برای عدم اقدام داشته باشد ، به سخن دیگر مفهوم روشنی داریم که به گونه ای وظیفه است . با آنکه در زندگی روزانه ما نامی از این وظیفه نداریم ... این ارزش است ... خواه درک کنیم یا نه ولی در حقیقت کاملاً خوب می فهمیم که فرهنگمان نیاز هیچ طرز گفتار ساخته و پرداخته ای از درکمان را برطرف نمیسازد .

آنگاه کوک نتیجه گیری می کند که در فرهنگ غربی جای چنین وظیفه ای خالی است و نهایتاً گم شده ی خویش را در فرهنگ اسلامی پیدا می کند . "من تاهنگامی که برای پژوهش در اسلام کار نکرده بودم ،

از این مساله آگاهی نداشتیم. برعکس غرب، اسلام برای وظیفه گسترده ای از این دست، هم نام دارد، هم آموزه؛ این نام امر به معروف ونهی از منکر است.

تعریف امر به معروف و نهی از منکر

معروف از نظر اسلام همان چیزی است که مردم آنرا معروف بدانند، البته مردمی که از راه فطرت دور نشده و از حد نظام خلقت دور نشده باشند، چرا که اسلام، شریعت خود را براساس فطرت و خلقت بنا کرده است بدین ترتیب معروف و منکر از نظر اسلام تمامی هدف های مثبت و منفی اسلامی را در بر می گیرد.

همچنین در تعریفی دیگر امر به معروف ونهی از منکر به عنوان وظایف عملی مسلمانان و نشان دادن عکس العمل در مقابل ترک وظایف دینی به وسیله سایر افراد است به طوری که از ترک مجدد آن وظایف جلوگیری شود. از آنجا این وظیفه به حوزه عمل مکلفان به حساب می آید، در شمار فروع دین به حساب می آید.

جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در قرآن

امر به معروف ونهی از منکر به عنوان دو اصل اصلاح جویی و مبارزه دایم با فساد، شالوده اصلی و اساسی تربیت اسلام است که افراد را به مشارکت اجتماعی و نظارت و کنترل اجتماعی ملزم می کند؛ در قرآن آیات زیادی وجود دارند که دلالت بر امر به معروف ونهی از منکر می کنند. بعضی از این آیات به صراحت به طور امرانه و بعضی به طور غیر مستقیم و ارشاد گرایانه به رواج این دو آموزه دینی می پردازند که به بعضی اشاره می شود:

۱- وَ لَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (آل عمران) و باید از میان شما گروهی [مردم را] به نیکی دعوت کنند و به کار شایسته وادارند و از زشتی بازدارند و آنان همان رستگارانند.

۲- وَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهٍ يَعْدِلُونَ (اعراف ۱۵۹) از قوم موسی، گروهی هستند که به سوی حق هدایت می کنند؛ و به حق و عدالت حکم می نمایند.

۳- وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (توبه ۷۱) مردان و زنان مؤمن همه یاور و دوستدار یکدیگرند، خلق را به کار نیکو وادار و از کار زشت منع می کنند و نماز به پا می دارند و زکات می دهند و حکم خدا و رسول او را اطاعت می کنند، آنان را البته خدا مشمول رحمت خود خواهد گردانید، که خدا صاحب اقتدار و درست کردار است.

۴- كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ (آل عمران ۱۱۰) (مسلمانان حقیقی) نیکوترین امتی هستید که پدیدار گشته‌اید (برای اصلاح بشر، که مردم را) به نیکوکاری امر می کنید و از بدکاری باز می دارید و ایمان به خدا دارید. و اگر اهل کتاب همه ایمان می آوردند بر آنان چیزی بهتر از آن نبود، لیکن برخی از آنان با ایمان و بیشترشان فاسق و بدکارند.

۵- يَا بَنِيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَيَّ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (لقمان ۱۷) ای فرزند عزیزم، نماز را به پا دار و امر به معروف و نهی از منکر کن و (بر این کار از مردم نادان) هر آزار بینی صبر پیش گیر، که این نشانه‌ای از عزم ثابت (مردم بلند همت) در امور عالم است.

۶- الَّذِينَ إِنْ مَكَانَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (حج ۴۱) آنان که خدا را یاری می کنند آنهایی هستند که اگر در روی زمین به آنان اقتدار و تمکین دهیم نماز به پا می دارند و زکات می دهند و امر به معروف و نهی از منکر می کنند و (از هیچ کس جز خدا نمی ترسند چون می دانند که) عاقبت کارها به دست خداست.

حوزه مورد مطالعه امر به معروف و نهی از منکر

اکثر اندیشمندان اسلامی، امر به معروف و نهی از منکر را در سه حوزه عام مورد مطالعه قرار می دهند:

۱- امر به معروف و نهی از منکر در حق الله: مانند تشویق افراد به انجام وظایف و تکالیف دینی از قبیل نماز، روزه و حج

۲- امر و نهی در روابط اجتماعی مردم: مانند تشویق افراد به رعایت اخلاق اسلامی و اجتناب از اموری که سبب روابط ناسالم اجتماعی میشود.

۳- امر ونهی در رابطه با مردم و حکومت: نظیر نصیحت و نقد خیرخواهانه حکومت دینی و تشویق کارگزاران به تشویق عدالت اجتماعی و جلوگیری از برخورد هاورفتارهای نامساعد. بنابراین، حوزه امر به معروف در کلیه ابعاد زندگی انسان، اعم از رابطه انسان با خدا، رابطه مردم با یکدیگر و رابطه مردم با حکومت جریان دارد.

ضرورت تحقق امر به معروف و نهی از منکر در روایات

این دو فریضه از مهمترین فرایض شرعی است که عقل نیز بر وجوب آن حکم میکند و کتاب و سنت همواره مردم را بر انجام آن فراخوانده اند و بقای دین و تداوم رسالت الهی و حفظ نظام و کیان مسلمانان بر انجام آن مبتنی است.

رمز و راز این مسأله در این نهفته است که هیچ یک از افراد جامعه از دیگران جدا نیست و راه زندگی و سرنوشت آنان در مسائل اجتماعی بایکدیگر پیوند خورده است و انسان بالطبع اجتماعی است پس حکم عقل می کند که عموم افراد مراقب یکدیگر باشند و در حد توان جامعه را از آلوده شدن به فساد دور نگه دارند شرع نیز همین اصل عقلی را واجب شمرده و از مهمترین واجبات بر شمرده است.

اهمیت این دو اصل در شریعت مقدس اسلام تاجایی است که امیر المومنین (ع) آنرا بالاتر از جهاد و فراتر از همه اعمال نیک می داند (نهج البلاغه حکمت ۳۷۴). علت این معنی نیز است که قوام و بقای همه فرایض با همه حدود و شرایط آن در گروی اقامه این دو فریضه الهی است و تارک امر به معروف و نهی از منکر چون مرده ای در میان زندگان است. (همان).

پیامبر اکرم (ص) بعد از ایمان به خدا و صلّه رحم، این دو فریضه را جزء برترین اعمال نزد خدا ذکر نمودند. و بیان فرمودند که هر کس به انجام دو عمل مبادرت ورزد، جانشین خدا و رسولش در روی زمین است.

پیامبر (ص) در رابطه با اهمیت امر به معروف و نهی از منکر بیان فرمودند که آیا به شما در باره کسانی خبر دهم که جزء شهدا و انبیا نیستند، ولی مردم به مقام و جایگاه در پیش خدا که بر منبرهایی از نور هستند، غبطه می خورند. سوال شد آنها چه کسانی هستند ایشان فرمودند: آنان کسانی هستند که بندگان خدا را در نزد خدا محبوب خدا و خدا را محبوب بندگانش می گردانند. سوال شد: معنای محبوب

گردانیدن خدا در نزد بندگانش معلوم است اما چگونه بندگان خدا را محبوب خدا می گردانند؟ پیامبر (ص) در جواب فرمود: به چیزی که خداوند متعال دوست دارد دعوت می کنند، و از چیزی که خداوند بدش می آید نهی می کنند پس هنگامی که بندگان او را اطاعت می کنند محبوب خدا می شوند. (امر به معروف و نهی از منکر و شرایط اقامه آن).

همچنین از شهید مطهری (ره) نقل شده است که در باب امر به معروف و نهی از منکر روایاتی وجود دارد که کمر شکن است.

امر به معروف و نهی از منکر در فرهنگ

وجود پیامبران الهی از دیر باز برای هدایت انسانها به خیر و نیکی و مبارزه با آسیب های اجتماعی، انحرافات، اختلافات و وحدت اجتماعی بوده که موجد آن اعمال و رفتارشان بوده است که این امر به صورت تدریجی در حال تکامل بوده است و راهکارهای زیادی در این راستا مطرح شده است که می توان به شاخص ترین آنها (امر به معروف و نهی از منکر) اشاره کرد که این امر مهم نیازمند گسترش تعلیم و تربیت دینی و تعمیم تبلیغات مذهبی و تعمیق و گسترش عنصر بصیرت و بینایی است.

فرهنگ مجموعه ارزش ها و اخلاق، دانش ها و منشهای پذیرفته شده یا مرسوم در هر جامعه است. ارزش ها و ایده آل های هر جامعه همچنین الگوهای فکری و رفتاری افراد در این گستره تعریف می شود. امر به معروف و نهی از منکر رفتاری اسلامی است که در گستره فرهنگ اسلامی معنا و جایگاه پیدا می کند. این رفتار در فرهنگ عمومی از زیربنای خاصی در فرهنگ بنیادی اسلامی برخوردار است. در صورتی که فرهنگ سازمانی اسلامی نباشد هنجار امر به معروف و نهی از منکر در آن جایگاه مطلوبی ندارد و به معنای دیگری غیر از آنچه در فرهنگ اسلامی است تفسیر می شود. بنابراین نه اجرا کننده این هنجار احساس مشابه با احساس امر به معروف و ناهی از منکر در سازمانی با فرهنگ اسلامی دارد و نه شنونده آن از چنین برداشتی برخوردار است. پرواضح است که اثر امر به معروف و نهی از منکر اثر مطلوب در فضا و محیط فرهنگ اسلامی نخواهد بود.

امر به معروف و نهی از منکر در حیطه فرهنگ عمومی اسلامی قرار می گیرد. در ارزش های اسلامی نصیحت هدیه است که مومن به مومن می دهد. "المومن مرآت المومن" مومن آینه مومن است.

یعنی عیب و حسن او را دائمابه یاد او می آورد. این شیوه ای است که اگر در جامعه جاری شود هر کس در هر زمان بدون سوء ظن به رفتار دیگران، زندگی می کند. همیشه مطمئن است که اگر حسن و عیبی داشته باشد برادر یا خواهر مومن او به او یاد آور می شوند.

امر به معروف و نهی از منکر کمک به حال کسی است که از روی نسیان یا سهو به وظیفه خود عمل کرده است. اگر چنین شد کسی که امر به معروف یا نهی از منکر می شود ممنون امر به معروف و ناهی از منکر است. امر به معروف و نهی از منکر موجب غنای فرهنگی جامعه می شود به آن ریشه و اصالت می بخشد. جامعه ای که در آن امر به معروف و نهی از منکر انجام می شود هوشیار تر و با فرهنگ ترند و همه فعالیت های آن جامعه در جهت ارتقای فرهنگ آن جامعه است و آثاری همچون ۱- تقویت آگاهی بویژه نسل جوان ۲- گسترش فرهنگ عفاف و حجاب ۳- آشنا شدن با فرهنگ ناب اسلامی ۴- برنامه ریزی صحیح برای انجام امور فرهنگی جامعه و... است.

بنابراین باید به این نکته اشاره کرد که اشاعه فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر نیاز به فرهنگ سازی دارد. باید پیش از انجام این امر الهی مردم به این باور برسند که رواج فرهنگ گران سنگ اسلامی در جامعه باعث حفظ امنیت و آرامش آن میشود و مردم را از اندیشه فردگرایی به اندیشه جمع گرایی سوق میدهد و در این صورت است که هر فرد خود را در برابر تک تک افراد جامعه مسئول و پاسخگو می داند و همین امر سبب میشود بسیاری از ناهنجاریهای اجتماعی که ناشی از اندیشه فردگرایی است کاسته شود.

آثار سیاسی امر به معروف و نهی از منکر

منظور از سیاست یعنی روش اداره کردن جامعه یا تنظیم جامعه به صورتی که مصالح و خواسته های جامعه تحقق یابد به تعبیر دیگر آئین کشورداری. آنچه که دین مبین اسلام را نسبت به سایر ادیان منحصر بفرد ساخته است این است که اسلام ماهیتی مذهبی سیاسی بر پایه حفظ ارزش های اسلامی دارد و باعث متحد شدن کشورهای اسلامی در هر عرصه و جامعه ای می شود. اسلام با انجام امر معروف و نهی از منکر اصولی را جهت اقتدار حکومت اسلامی ارائه می کند و موجب مقاومت در برابر ظلم و ستم و تهدیدات ستم گران است. به طوری که حضرت علی (ع) در نهج البلاغه امر به معروف و نهی از منکر را وسیله تحقیر کفار و پشتوانه مومنان می داند. (نهج البلاغه حکمت ۳۱) درجائی دیگر آمده است اگر امر به معروف و نهی

از منکر اجرا نشود، به تدریج اشرار بر شما حاکم خواهند شد و کار به جایی خواهد رسید خوبان شما هرچه فریاد زنند صدایی نخواهند شنید.

امر به معروف ونهی از منکر از منظر سیاست خود یک نوع انتقام از دشمنان و حمایت و دلگرمی مومنان و خواری دشمنان محسوب می گردد. به طوری که در جامعه ای که این امر رواج داشته باشد ارزش ها رواج می یابد و ضد ارزش ها که مطلوب دشمن است کنار گذاشته می شود. این خود انتقام از دشمن به حساب می آید و امام علی (ع) جهاد در برابر چهار پایه (امر به معروف ونهی از منکر پایداری در جبهه هادشمنی با فاسقین) قرار داده است. هر کس امر به معروف ونهی از منکر کند پشت مومن را محکم ساخته است هر کس نهی از منکر کند بینی کافر را به خاک مالیده است (یعنی او را ذلیل کرده است). دین اسلام دین کامل و همه جانبه ای میباشد و احکامش در همه ابعاد زندگی قابل تطبیق با کلیه شرایط زمانی و مکانی است. بنابراین، به طور حتم اجرای احکام اسلام در جامعه نیازمند پشتوانه قوی است که از راه تشکیل حکومت اسلامی در سایه اقتدار آن امکان پذیر است. جامعه اسلامی هر چند در شئون اقتصادی سر آمد و کار آمد باشد مادامی که از مصالح سیاسی آگاه نبوده در مواضع انزوا قرار می گیرد و زمینه تباهی آن جامعه فراهم می شود.

بنابراین برای موفقیت و دستیابی به چنین جامعه ای نیاز به مشارکت مردم احساس می شود زیرا که مشارکت سیاسی در واقعه حضور فعال، سالم توأم با هوشیاری و شناخت موقعیت ها در عرصه های مختلف تصمیم گیری در یک نظام سیاسی است. به هر اندازه مشارکت و نقش مردم در تصمیم گیری ها بارش آگاهی و تعمیق فضای معنوی آنان همراه باشد، این مشارکت و حضور در صحنه ها با دوام و قوام بیشتری خواهد بود. آنگاه ها هر گونه رخنه و ایجاد خلل از جانب دشمنان در آن غیرممکن خواهد شد.

بنابراین امر به خوبی ها (معروفات) ونهی از زشتی ها (منکرات) از اصول پذیرفته شده همه عقلاست و کلیه صاحبان اندیشه و متفکران عالم چه از بعد معنوی و چه از دیدگاه مادی آن را از ضرورت های اجتناب ناپذیر حیات اجتماعی سیاسی بشر می دانند. به هر اندازه که در مردم در امور اجتماعی سیاسی و فرهنگی یکدیگر را توصیه به خوبی ها ونهی از بدیهانمایند، مشارکت سیاسی آنها در تصمیم گیری های کلان جامعه سالم تر و با ثبات تر خواهد بود. وضع قوانین تضمین کننده سعادت دنیوی و اخروی افراد در جامعه، جلوگیری از تصویب قوانین ضد اخلاقی در مجالس قانون گذاری کشورها در عرصه

وروزگار، جلوگیری از روی کار آمدن سیاستمداران کج اندیش و نالایق در عرصه تصمیم گیری هر مملکتی و دفاع از ستمدیدگان عالم و... از جمله مصادیق عینی مشارکت سیاسی سالم ممزوج با فرهنگ غنی در امر به معروف و نهی از منکر توسط افراد در جامعه پاک است و در چنین جامعه ای است که می توان با منکرات سیاسی همچون تبلیغات سوء، نشر اکاذیب، فتنه گری و... مبارزه کرد و مانع از به خطر افتادن سلامت جامعه شد.

امر به معروف و نهی از منکر در مسائل اقتصادی

در حدیث امام محمد باقر (ع) می فرمایند:

امر به معروف و نهی از منکر، اگر در اقتصاد وارد شده و بعد اقتصادی به خود بگیرد، می تواند منشاء بسیاری از آثار مثبت اقتصادی بر جامعه باشد، باعث پیشرفت جامعه از نظر اقتصادی گردد و همین پیشرفت منجر به پیشرفت در کلیه زمینه ها و حتی جامعه گردد. همانا خداوند متعال در قرآن می فرماید: اگر مردم مناطق ایمان بیاورند و تقوا پیشه کنند (که یک از مصادیق تقوی، امر به معروف و نهی از منکر است) به طور قطع برکاتی از زمین و آسمان می گشاییم. از طرفی حضرت امام محمد باقر (ع) نیز ضمن حدیثی می فرماید:

امر به معروف و نهی از منکر فریضه بزرگی است که در سایه آن نتایج گهر باری چون امن شدن راه ها، حلال بودن تجارت و کسب ها، احقاق حق مظلومان، آبادانی زمین ها را در بر دارد. همانطوریکه از آیات و روایات بر می آید امر به معروف و نهی از منکر صرفاً شامل بعد عبادی نمی شود بلکه مساله مهمی چون اصلاحات سیاسی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، فرهنگی اخلاقی را نیز در بر می گیرد. بنابراین امر به معروف و نهی از منکر از حلال شدن در آمدها و از بین رفتن فقر و گرسنگی نقش ویژه ای دارد مثلاً " امر کردن به مردم در خصوص دادن خمس زکات صدقات و... در کمک به محرومان و نیازمندان معضل گرسنگی و فقر خود بخود از میان برداشته می شود. فاصله طبقاتی افراد کم میشود و اقتصاد در جامعه دچار رونق میشود و همچنین با نهی از منکر اقتصادی، بساط انواع مفساد اقتصادی مثل ربا، رشوه کم فروشی، غش در معامله، قمار و... برچیده شده یا با انواع قاچاق کالا و ارز و احتکار و... مقابله می شود و با متخلفان

وقاچاقچیان به شدت برخورد می شود. اینجاست که جامعه امنیت اقتصادی خویش را باز می یابد و به ثبات وضع اقتصادی می رسد.

امر به معروف ونهی از منکر وظیفه چه کسی است ؟

در اسلام هر فردی علاوه بر اندیشیدن در مصالح خود، نسبت به افراد جامعه و هموعان خود مسئولیت دارند. هدایت دیگران و امر به معروف ونهی از منکر از جمله مسئولیت هاست. البته طبعاً این مسئولیت در عرض مسئولیت خداوند نیست بلکه در راستا و شعاع آن قرار دارد. لذا بسط نیکی ها و طرد بدی ها و بدین سان پیشبردهای اسلام که ذاتاً در فریضه امر به معروف ونهی از منکر ملحوظ شده، در واقع همان مسئولیت هادر برابر جامعه و طبق نگاه دینی، مسئولیت در برابر خداست.

در مورد اینکه آیا امر به معروف ونهی از منکر یک وظیفه فردی است و مخاطب ادله امر به معروف، حاکم اسلامی یا جامعه اسلامی یا تک تک افراد هستند، اختلاف نظر وجود دارد. بعضی مانند ماوردی، شیزری و ابن خواه به دولتی بودن این دو وظیفه گرایش نشان می دهند و برخی مانند خوارج، برای اجرای فردی این وظیفه تاکید می ورزند یا مانند غزالی و شفاعت از اهل سنت و سید بحرالعلوم از شیعیان به طور تلویحی آن را شرعی و برگرفته از اصل قرآنی و بی نیاز از اذن امام حکومت می دانند و عده ای دیگر آنرا در شمار وظایف مشترک میان جامعه حکومت و افراد ذکر می کنند.

این وظیفه با امور اجتماعی و سیاسی تناسب ذاتی دارد و کار امر به معروف با کار دولت از جهت های زیادی تداخل پیدا میکند. این وظیفه به امکانات توان و اطلاعات وسیع نیازمند است که در توان افراد عادی نیست علاوه بر این سپردن این وظیفه به دست افراد عادی ممکن است باعث عوام زدگی و گرفتار شدن به امور سطحی و برداشت های عوامانه و همچنین سبب هرج و مرج اجتماعی و بی نظمی و اختلال شود.

این دلایل و نیز ضرورت پاسخگویی و مدیریت واحد در امور اجتماعی، جامعه اسلامی و حاکمان مسلمان را در طول تاریخ متقاعد کرد که انجام این وظایف را به دست دولت ها بسپارند و با امکانات و اطلاعات دولتی و نظارت واحد به سراغ این وظیفه بروند و لذا در تاریخ مشاهده می کنیم در بعضی از دولت های اسلامی نهادی در کنار سایر واحد های دولتی به مجموعه نهادهای دولتی به نام حسبه اضافه می شود که

وظیفه اش امر به معروف ونهی از منکر است و با وجود اختلاف های اندک در جوامع و حکومت ها و دوره های مختلف وظیفه اقامت معروفات وازله منکرات را بر عهده می گیرد.

در باره معنای لغوی این دایره وزمان تاسیس آن نظرهای مختلفی ارائه شده که بررسی آنها تحقیق جداگانه ای را می طلبد اما آنچه به اختصار می توان گفت و نظر مشهور است این است که در زمان مهدی خلیفه عباسی (متوفی به سال ۱۵۹ق) اولین بار دایره حسب تاسیس شد و پیش از این چنین مجموعه ای با این نام مطرح نبود.

دایره حسب در حقیقت بخشی از منصب قضا بود و سرپرست آن از میان افراد متنفذ و اهل تقوی برگزیده میشد و در امور مختلف زندگی مردم نظارت داشت. چنانکه از گزارش تاریخ نویسان بر می آید این سازمان برپیش از هفتاد نوع از رفتارهای اجتماعی نظارت می کرد. از کارهایی چون نظارت بر امورات اقلیتهای مذهبی و مبارزه با بدعت گذاران گرفته تا وضع خانه سازی و نظارت بر داروسازان و پزشکان و مکتب خانه ها و رسیدگی به امور بازار. این نظارت ها به وسیله افرادی که عریف یا امین داشتند انجام میشد.

در بدو تاسیس یعنی قرن دوم هجری، این نهاد در دولت عباسی بوجود آمد و پس از آن در شهرها و ممالک دیگر نیز به تدریج شکل گرفت و توسعه یافت مانند عراق ایران مصر اما به مرور زمان با مشکلات فراوانی مواجه شد. در اثر این مشکلات این نهاد به تدریج در همه سرزمین ها به تعطیلی کشیده شد یا از اهمیت و سعشش به طور محسوسی کاسته شد و در نهاد های دیگری چون سازمان پلیس یا قوه قضاییه ادغام شد.

شرایط انجام به امر معروف و نهی از منکر

انجام این دو فریضه در نظر بیشتر فقها موکول به شرایط ۴ گانه است: یعنی شخص امر کننده به معروف باید نخست معروف و منکر را بشناسد دوم اینکه احتمال بدهد در فرد یا جامعه تاثیر گذار است سوم مخاطب اصرار بر گناه داشته باشد و چهارم در مسیر اجرای امر به معروف ونهی از منکر مفسده ای نداشته باشد.

۱۰ معروف مربوط به محیط کار اداری :

۱- برخورد مناسب با همکاران و مراجعین ۲- رعایت شئون اسلامی در ارتباط با سایر همکاران ۳- رعایت نظم و ترتیب و بهداشت فردی در انجام کارها ۴- رعایت منافع سازمانی و اجتماعی در تصمیم گیری ها و اظهار نظرها ۵- کمک گرفتن از سایر همکاران و مقام مافوق در مواقع لزوم در جهت انجام بهتر کارها ۶- انجام وظایف در نهایت دقت و سرعت ۷- برنامه ریزی در انجام کارها ۸- ارائه پیشنهاد جهت انجام بهتر کارها ۹- انجام امر به معروف و نهی از منکر با رعایت ملاحظات مربوط ۱۰- گذشت نسبت به خطاهای همکاران تا حد ممکن

۱۰ منکر مرتبط با محیط کار اداری :

۱- تجسس در کار همکاران ۲- سوء استفاده از موقعیت در انجام کارهای شخصی ۳- عدم حضور منظم در محل کار خود ۴- عدم استفاده بهینه از امکانات و وسایل در اختیار ۵- غیبت کردن از همکاران ۶- برخورد های سلیقه ای و شخصی با نیروهای تحت امر ۷- دامن زدن به شایعات در محیط سازمان ۸- عدم استفاده مناسب از وقت ۹- افشای اطلاعات مربوط به مراجعین و سایر همکاران ۱۰- بی اهمیت بودن به ظاهر فردی (مرتب و آراسته نبودن پوشش).